

О. КОСТЕНКО

**УНІВЕРСАЛЬНИЙ НАТУРАЛІЗМ — ПІДҐРУНТЯ
НАУКОВОЇ КУЛЬТУРИ НОВОГО ТИПУ**

Фізичні, біологічні й соціальні закони природи пов'язані між собою, вони мають, так би мовити, спільний знаменник. У принципі не заперечуючи проти цієї тези, вчені, які досліджували проблему такого зв'язку (а їхні пошуки вже мають давню історію), ще не привели до «єдиного знаменника» свої узагальнення і висновки. Автор даної статті, що має дискусійний характер, торкався різних аспектів цієї теми, зокрема у попередніх публікаціях на сторінках «Вісника НАН України» («Природні і людські фактори у праві», 2005, №8, с. 25—35, «Соціальний натуралізм — світогляд майбутнього», 2006, №10, с. 33—38), а сьогодні робить спробу оцінити значення для науки і суспільства теорії універсального натуралізму.

На піраміді Хеопса, будівництво якої було завершено в 2580 р. до н. е., ієрогліфами було написано: «Люди загинуть від невміння користуватися силами природи і від незнання істинного світу». Хоча з того часу людство пройшло довгий шлях розвитку, ця засторога не втратила актуальності. Про це свідчать сучасні гуманітарні катастрофи, тобто ті небезпечні соціальні явища, які є проявами волі й свідомості людей — злочинність, тероризм, геноцид, війни тощо.

Соціальні явища стають загрозливими тоді, коли вони є протиприродними, тобто порушують закони Матері-Природи, дані нею саме для певного явища. *Мати-Природа — це Те, що породжує усе суще і дає йому Закони для існування, утворюючи та-*

ким чином Світопорядок. Іншими словами, Мати-Природа — це та універсальна сутність, яка проявляє себе в існуванні всього сущого за певними законами, це — сутність, що знаходиться «по той бік» сущого. Тому лише шляхом проникнення у феномени сущого можна відкривати ту сутність, яку називають Матір'ю-Природою. Вона породжує різні речі, даючи їм різні закони для існування. Тому протиприродність означає, що явище у своєму існуванні порушує ті закони, які Мати-Природа дала саме для нього, а не закони, за якими мають існувати інші явища. Протиприродність має місце лише при порушенні річчю (явищем) законів власної природи, а не чужої. Прояв протиприродності полягає в тому, що явище, порушуючи закони своєї природи, втрачає

© КОСТЕНКО Олександр Миколайович. Доктор юридичних наук. Член-кореспондент Академії правових наук України. Завідувач відділу Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України (Київ). 2007.

цю природу і набуває іншої чи певним чином змінюється його природа. Наприклад, хвороба є порушенням законів біологічної природи, даних для людини, що може призвести до її смерті, яка означає заміну біологічної природи живого тіла на фізичну природу, властиву мертвому тілу (трупу), існуючому вже за своїми (не біологічними, а фізичними) законами природи. Злочин є протиприродним феноменом тому, що є порушенням законів соціальної природи, за якими має існувати Людина, але він не порушує при цьому законів біологічної та фізичної природи. Будучи протиприродними, тобто порушуючи закони природи, дані для їхнього існування, соціальні явища стають небезпечними і тому є *соціальним злом*, хоч при цьому вони не порушують закони фізичної та біологічної природи.

Усі види соціального зла, що становлять небезпеку для людства, — це прояви волі й свідомості тих людей, які не керуються законами Матері-Природи. Воля і свідомість, не узгоджені з цими законами, утворюють так званий *комплекс сваволі та ілюзій*, що є коренем усякого зла на світі (яке проявляється у сфері політики, економіки, права, моралі, науки, релігії, мистецтва тощо), зокрема і найнебезпечнішої його форми — злочинності.

Воля і свідомість людини призначені для пристосування її до законів Матері-Природи. І якщо цього у тієї чи тієї людини чомусь не відбувається, то тоді її воля і свідомість, набираючи стану сваволі й ілюзій, стають джерелом зла, яке є протиприродною формою соціальної реальності. А найнебезпечнішою формою цього зла є злочинність, включаючи такі її види як тероризм, організована злочинність, корупція, експлуатація людини людиною, різноманітні катастрофи криміногенного характеру (криміногенні катастрофи).

Злочинність, або по-біблійному «беззаконня», і є одним із найнебезпечніших про-

явів *безкультур'я людини*, тобто того «невміння користуватися силами природи» і «незнання істинного світу», про які було написано на піраміді Хеопса.

Нова соціальна наука і, зокрема, нова кримінологія як наука про кримінальні прояви сваволі, так само як і нова юриспруденція, що досліджує механізм протидії проявам сваволі з допомогою норм права, на нашу думку, мають шукати засоби розв'язання проблеми протидії сваволі саме у сфері пізнання законів Матері-Природи та узгодження з ними волі й свідомості якомога більшої кількості людей. А це означає, що існує потреба у новому світогляді, новій науковій культурі, яку мають узяти на озброєння дослідники. Шлях до нового світогляду пролягає через вирішення так званого *основного питання світогляду*, яке, на нашу думку, зводиться до **проблеми природності соціального** і може бути сформульовано і позначено наступним чином: «*Чи є соціальне природним, чи соціальне не є природним?*».

Розв'язання «проблеми природності соціального» полягає в тому, що соціальне є не менш природним, ніж фізичне чи біологічне, а, навіть, більш природним, бо є вищою від них формою розвитку природи.

Слід зазначити, що цей підхід засновується на так званій *універсальній конституції природи*, що впливає з ідеї природної цілісності світу, тобто з ідеї універсального натуралізму¹, яка означає, що всяке суще породжене Матір'ю-Природою і має природні закони для свого існування.

¹ Про «універсальну конституцію» природи див., зокрема: Костенко О.М. Принципи «універсальної конституції» природи // Трибуна. — 1993. — №8–9. — С.15; Костенко О.М. Трикутник долі // Віче. — 1993. — №6. — С.91–99; Костенко О.М. Соціальний натуралізм — ідеологічна основа Культурної Революції XXI століття // Універсум. — №9–10. — С.4–8; Костенко О.М. Соціальний натуралізм — світогляд майбутнього // Вісник Національної академії наук України. — 2006. — №10. — С.33–38. Тут слід також

Згідно з цією конституцією, універсальними для усіх форм природи (фізичної, біологічної і соціальної) є наступні закони: закон годинника, закон обміну, закон стратифікації.

Закон годинника формулюється наступним чином: *«Будь-яка річ утворена таким чином, що має у собі фактор, який генерує її рух (поведінку), і фактор, який регулює її рух (поведінку)»*. Ці фактори пов'язані як пружина і маятник у годиннику. Якщо, наприклад, взяти пір'їну, що летить у повітрі, соняшник, що повертає свою «голову» до сонця, і людину, що будує собі у селі дім, то «поведінка» усіх цих трьох представників фізичної, біологічної та соціальної форм природи має «спільний знаменник» — а саме їхня «поведінка» відбувається за законом годинника. У пір'їні «пружиною», що генерує «поведінку», є її здатність тяжити (вага), а «маятником», що регулює «поведінку», є форма, яка їй властива. У соняшника «пружиною», що генерує рух його «голови» до сонця, є механізм засвоєння сонячної енергії, а «маятником», що регулює цей рух, є властивий соняшнику механізм чутливості до сонячних променів. У людини, яка будує собі у селі дім, «пружиною» поведінки є воля, що генерує її поведінку, а «маятником» — свідомість, що регулює цю поведінку.

Закон обміну має наступне формулювання: *«Кожна річ існує як учасниця всесвітнього обміну між речами»*. Цей закон указує на те, що пізнання будь-якої речі фізичної, біологічної чи соціальної форми природи можливе лише через розгляд її як учасниці

звернути увагу на те, що термін «натуралізм» у результаті драматичної боротьби ідей був дещо спотворений — йому було надано антисоціального сенсу. Наприклад, його стали вживати для позначення ненормативної, тобто такої, що порушує соціальні норми, демонстрації оголеного тіла людини чи деяких його біологічних функцій. Теорія універсального натуралізму повертає терміну «натуралізм» його істинний смисл і звільняє його від антисоціального сенсу.

всесвітнього обміну між речами. Чи лежить камінь на горі під сонцем, чи росте жито у полі, чи читає лекцію професор в університеті — «спільним знаменником» для усіх цих представників трьох форм природи є те, що їхнє буття є проявом участі у всесвітньому обміні між речами.

Закон стратифікації формулюється так: *«Будь-яка річ складається з нашарувань — річ вищої форми розвитку виникає з речі нижчої форми розвитку і нашаровується на неї, не руйнуючи її, а співіснуючи з нею і перебуваючи з нею у генетичному зв'язку»*. Цей закон, зокрема, вказує на те, що соціальна форма природи «народжується» з біологічної, а біологічна — з фізичної, не руйнуючи одна одну, а нашаровуючись вища на нижчу (за принципом «матрьошки») і знаходячись у генетичному зв'язку між собою. Цей зв'язок указує на те, що всі три форми природи — фізична, біологічна і соціальна — мають «спільний знаменник».

Соціальний досвід свідчить, що прогрес суспільства відбувається завдяки конкурентоздатності тих людей, які мають повніше уявлення про природні закони суспільного життя людей і повніше слідують цим законам. Такі люди, утворюючи еліту, і «тягнуть» решту людей суспільства по шляху прогресу. Це, зокрема, було особливо помітно в епоху Просвітництва 17—18 століть, коли просвітителі «витягли» Європу із кризи світогляду, спричиненої середньовічним обскурантизмом.

Проте слід мати на увазі, що людство не має імунітету від ураження світогляду новими кризами, подібними середньовічній. При найближчому розгляді можна помітити, що сьогодні має місце тенденція до поширення в людській спільноті різноманітних проявів сваволі та ілюзій, тобто протиприродності у всіх сферах людського життя. Це означає регрес. *Тому виникає потреба у Новітньому Просвітництві, яке б,*

культивуючи новітню ідеологію природності, повернуло б людство на шлях прогресу.

Тестом для визначення спроможності теорії універсального натуралізму може бути, на нашу думку, застосування її для з'ясування, зокрема, поняття такого атрибуту соціальної природи як дух, або інакше «духовний світ людини». Застосування цієї теорії приводить до наступного вирішення «проблеми духу»: дух — це вироблена з «матеріалу» Матері-Природи «продукція» волі й свідомості, яка відіграє роль засобу пристосування людини до законів Матері-Природи. До цієї «продукції» відносяться, зокрема, такі феномени духу як віра, надія, любов, самопожертва, співчуття, почуття справедливості, патріотизм, дружба, наукові відкриття, естетичні переживання тощо. Якщо так тлумачити дух, то він теж є феноменом, який породжується Матір'ю-Природою і має існувати за її законами. Криза духу виникає у випадку, якщо він є «продукцією» волі й свідомості, що не узгоджені із законами природи, тобто знаходяться у стані сваволі й ілюзій.

Одним із симптомів кризи сучасного світогляду (і заснованої на ньому науки) є поширення ідеології, що отримала назву «постмодернізму». Це яскрава ілюстрація ураженості світогляду кризогенним комплексом сваволі та ілюзій, що є втіленням протиприродного стану волі й свідомості людини.

Для протидії пануванню кризогенної ідеології протиприродності у людській спільноті з допомогою Новітнього Просвітництва має культивуватися *ідеологія природності, зокрема ідея, що єдиним джерелом Істини, Добра, Справедливості, Свободи (зокрема прав людини), Безпеки, Віри, Краси, Любові, Щастя, Миру, Добробуту тощо є природність людської життєдіяльності, тобто узгодженість волі й свідомості людей із законами Матері-Природи, яка ще називається культурою людей.*

Отже, світогляд і заснована на ньому наука мають «переформатуватися» на новій ідеологічній «матриці» — на ідеї узгодженості волі й свідомості людей із законами Матері-Природи як джерела всякої істинності. Такою ідеологічною «матрицею», здатною сьогодні «переформатувати» світогляд і засновану на ньому науку, уявляється «універсальна конституція» природи, що має продукуватися *натурософією* (на відміну від натурфілософії, що визначається як філософія природи). І ось чому. Натурософія — це мудрість, що утворюється у людини в результаті безпосереднього відкриття нею законів Матері-Природи. Методика натурософії — це «методика» власного відкриття людиною, виходячи з ідеї природної цілісності світу, законів «універсальної конституції» природи. Мудрість людини і культура людини розрізняються наступним чином. І «мудра» людина, і «культурна» людина — означає, що воля і свідомість людини узгоджені із законами Матері-Природи. Але мудра людина — це та людина, яка сама відкрила завдяки власній здатності ці закони, тобто безпосередньо сприйняла закони природи, а культурна людина — це та людина, яка уявлення про ці закони отримала від мудрих людей, тобто опосередковано сприйняла закони природи. Іншими словами, натурософія — це *першоджерело культури людини*, в тому числі *фізичної наукової культури* як міри узгодженості людини із законами фізичної форми природи, *біологічної наукової культури* як міри узгодженості людини із законами біологічної форми природи і *соціальної наукової культури* як міри узгодженості людини із законами соціальної форми природи.

З нашої точки зору, натурософія може сприяти подоланню сучасної кризи культури людини, що проявляється у поширенні «вірусу» сваволі й ілюзій у людській спільноті. А зробити це натурософія може, відкриваючи ті закони Матері-Природи, які

є «спільним знаменником» для усіх трьох форм природи — фізичної, біологічної, соціальної. Сформульовані вище три закони — закон годинника, закон обміну і закон стратифікації, що утворюють так звану «універсальну конституцію» природи, і є спробою пошуку того «спільного знаменника». В чому ж полягає його евристична роль? Ідея природної цілісності світу і виведений з неї принцип універсального натуралізму вказують на те, що між фізичною, біологічною і соціальною формами природи існує генетичний зв'язок: з фізичної форми в результаті розвитку народжується біологічна форма, а з біологічної — соціальна. А це означає доцільність наступної парадигми:

1) генетичний зв'язок має існувати не лише між самими трьома формами природи, а й також між законами фізичної, біологічної і соціальної природи;

2) цей зв'язок може існувати лише за наявності якихось законів Матері-Природи, що є «спільним знаменником» для фізичних, біологічних і соціальних законів природи.

Очевидно, саме за допомогою цієї парадигми, яка вказує на існування «універсальної конституції» природи, має бути здійснено прорив до наукової культури нового типу. Та ілюзорна «стіна» між законами фізичної, біологічної і соціальної природи, що існує сьогодні, зокрема, в науці, має бути зруйнована завдяки зазначеній парадигмі «універсального натуралізму». І це відкриє шлях до відкриття нових законів фізичної, біологічної та соціальної природи, що сприятиме небувалому досі прогресу людства. Зокрема, як можна припустити, настане бурхливий розвиток наук, котрі досліджуватимуть соціальну форму природи як найвищу форму в порівнянні з фізичною і біологічною формами.

Ті науки, які сьогодні називаються природничими, насправді штучно обмежуються

вивченням лише частини природи, а не усієї природи, причому тієї частини природи, яка проявляється в нижчих її формах — фізичній і біологічній. Проте найбільш природничими мають вважатися науки про соціальну форму природи, яка є її найвищою формою розвитку і тому зберігає у собі найглибші таємниці природи, фундаментальніші, ніж ті, що є у фізичній і біологічній формах природи. Розрив між так званими природничими науками і неприродничими (соціальними) науками гальмує розвиток культури людей, а тому має бути подоланий за допомогою ідеї природної цілісності світу, з якої випливає ідеологія універсального натуралізму. Усі науки мають бути природничими, у тому числі й соціальні. І це має забезпечуватися не шляхом редукціонізму, тобто зведення соціальних явищ (і людини) до рівня нижчих (фізичної чи біологічної) форм природи, а, навпаки, шляхом визнання існування вищої форми розвитку природи — соціальної природи як «третьої природи».

Спроби знайти вирішення проблеми зв'язку між фізичною, біологічною і соціальною формами природи в науці здійснюються давно. Один із способів її розв'язання запропонував В.І. Вернадський з допомогою концепції ноосфери. *Теорія універсального натуралізму — це продовження того пошуку, що його проводив В.І. Вернадський, але іншим шляхом.* На відміну від концепції ноосфери, яка вказує (і, на нашу думку, цілком правильно) на «планетарне значення розуму», теорія універсального натуралізму розкриває ідею природної цілісності світу через визнання генетичного зв'язку між фізичною, біологічною та соціальною формами природи.

Очевидно, настане час, коли подальший прогрес людства буде визначатися досягненнями саме наук про соціальну форму природи, бо лише осягнення законів цієї найвищої форми її розвитку здатне відкри-

ти очі людям на найсокровенніші таємниці Матері-Природи. Результатом цього будуть наукові відкриття, що приведуть до революції у всіх галузях наукового пізнання, в тому числі у фізиці й біології. Соціальні науки з ремесла, яке полягає в тлумаченні феноменів, створених волею і свідомістю соціальних діячів, перетворяться на справжню науку, здатну так само відкривати закони Матері-Природи, як і фізика та біологія. За допомогою «універсальної конституції» природи буде виявлено генетичний зв'язок між фізичними законами Ньютона, біологічними закономірностями, відкритими Чарлзом Дарвіном, релігійними заповідями, сформульованими у всіх віруваннях і кримінальними кодексами, розробленими законодавцями усіх часів і народів. Це значно збагатить культуру людини як основу прогресу людства.

Підставою для такого футурологічного передбачення може служити, зокрема, той факт, що сам термін «закон» в науки про фізичну і біологічну природи ввів філософ Анаксимандр шляхом запозичення його з юриспруденції, яка створила саме поняття закону.

«Універсальна конституція» природи має стати, на наш погляд, натурософською основою нової *наукової культури*, необхідної для адекватного реагування людства на нові виклики часу. Виходячи з цього, нагальною є потреба у розвитку нової соціології як науки про соціальні явища, в тому числі й нової юриспруденції і нової кримінології, які втілювали б нову наукову культуру, засновану на ідеології «універсальної конституції» природи. Іншими словами, йдеться про розвиток «натуралістичної соціології», що має включати і «натуралістичну юриспруденцію», і «натуралістичну кримінологію» замість так званих «волюнтаристичної соціології», включаючи «волюнтаристичну юриспруденцію» і «волюнтаристичну кримінологію». Сторінка

соціальних наук, зокрема, юриспруденції і кримінології, відірваних від коріння законів Матері-Природи і заснованих на проти-природній основі сваволі та ілюзій людей, має бути перегорнута.

Очевидно, в контексті універсального натуралізму має бути переглянута також парадигма «матері усіх наук» — філософії. Як показало життя, використання дилеми «матерія — ідея» (або «буття — свідомість») для постановки основного питання філософії є непродуктивним, тому що сама ця дилема є некоректною. Насправді, згідно із теорією універсального натуралізму, основне питання філософії має формулюватися як проблема співвідношення між категорією «закони природи» і категорією «воля і свідомість» людини, або іншими словами у вигляді дилеми «натуралізм — волюнтаризм». Виходячи з цього, *основне питання філософії має бути сформульоване наступним чином: «Яка роль волі і свідомості людей у світі, що існує за законами Матері-Природи?»*. Згідно з теорією універсального натуралізму, це питання має наступне вирішення: **«Воля і свідомість людей виконують роль, яка полягає у тому, щоб генерувати і регулювати поведінку людей, пристосовуючи її до законів Матері-Природи»**. Таке вирішення основного питання філософії відкриває нові можливості у розв'язанні усіх інших філософських проблем, в тому числі тих, які стосуються феномену людської сваволі.

На нашу думку, теорія універсального натуралізму, яка пропонує мірою всього сущого вважати відповідність законам Матері-Природи, тобто критерію «природності», може стати тим світоглядним інструментарієм, що «відкриє очі» не лише на соціальні явища, а й на фізичні і біологічні. За допомогою цієї теорії вдасться належним чином відповісти на виклики часу.

У соціальній практиці світогляд набирає форми ідеології. Ідеологічною основою соці-

ального прогресу європейських країн і США була ідеологія Просвітництва 17–18 століть, яка висвітлювала природні корені соціальних явищ. Японське «диво» — теж плід оригінальної натуралістичної ідеології. Це саме можна сказати і про ідеологію конфуціанства, на якій розвивається сучасний Китай. Очевидно, українське суспільство теж стане на шлях прогресу, якщо візьме на озброєння ідеологію, що буде розвитком ідеологічної традиції Просвітництва.

Ідеологія, заснована на *теорії універсального натуралізму*, що є розвитком ідей Просвітництва, — це сучасний компас для соціального прогресу. Вона здатна дати критерій для політичних, економічних, правових, моральних, наукових та інших істин, які і мають служити орієнтирами на шляху соціального прогресу.

О. Костенко

УНІВЕРСАЛЬНИЙ НАТУРАЛІЗМ — ПІДҐРУНТЯ НАУКОВОЇ КУЛЬТУРИ НОВОГО ТИПУ

Резюме

На продовження здійснюваного, зокрема В.І. Вернадським, пошуку зв'язку між фізичною, біологічною і соціальною формами природи у статті пропонується

так звана теорія універсального натуралізму. Згідно з нею фізична, біологічна і соціальна форма природи знаходяться між собою у зв'язку, який має генетичний характер. Усі «три природи» мають «спільний знаменник» — закони «універсальної конституції» природи. Виходячи з цього, автор обґрунтовує тезу про те, що усі соціальні науки слід розглядати як природничі, а штучна «стіна» між науками фізичними, біологічними та соціальними має бути зруйнована, але не шляхом редукціонізму, а шляхом визнання соціальних явищ «третьою», вищою формою природи, що народжується з біологічної і нашаровується на неї.

О. Костенко

UNIVERSAL NATURALISM — THE BASIS OF NEW TYPE SCIENTIFIC CULTURE

Summary

As continuation of existing search, in particular made by V.I. Vernadsky, the search of connection between physical, biological and social forms of nature, the article suggests so called theory of universal naturalism. In accordance with this theory physical, biological and social forms of nature are connected and this connection has genetic character. These «three natures» have «common denominator» — the laws of nature «universal constitution». Based on these facts the author substantiates the thesis that all social sciences should be regarded as natural sciences, that artificial «wall» between physical, biological and social sciences should be destroyed, but it shouldn't be done as reduction but by recognition of social events as «third», the highest form of nature that is born from biological one and is imposed on it.